

גומא הפפירוס *Cyperus papyrus* - צמח אדום הפורח

במקווי מים (יולי 2015)

כתבו: אבי שמידע וגדי פולק

גומא הפפירוס *Cyperus papyrus*

תיאור הצמח: גומא רב-שנתי שקניו זקופים, מתנשאים לגובה של 200-350 ס"מ. בסיס הצמח גדל בתוך מים ויוצר שם גוש גדול של קנה-שורש, וממנו עולים גבעולים רבים. העלים חומים, רחבים וקצרים, רעופים, מרוכזים בבסיס הצמח. בסיס הגבעול עבה, קוטרו 3-5 (לעיתים 7) ס"מ, והוא תלת-מקצועי (חתכו משולש), רך מאוד. התפרחת נישאת בראש הגבעול וצורתה ככדור דליל. קוטרה 25 ס"מ וקרניה רבות מאוד (50-60 במספר) וארוכות מאוד (50-60 ס"מ). בקצה כל קרן היא מסתעפת לסוככונים של שיבוליות פריחה צפופות. עלי המעטפת העוטרים כל סוככון הם דמויי אזמל מחודד, קצרים בהרבה מקרנות הסוכך. השיבוליות זעירות, רוחבן 1 מ"מ ואורכן 5-6 מ"מ, והן נושאות 6-16 פרחים. הפרחים דו-מיניים, העליונים לעיתים אבקניים.

גומא הפפירוס. מימין: ערגה אלוני ©; משמאל: עוז גולן ©

שימושים ופולקלור: לפנים היה הפפירוס נפוץ מאוד לאורך הנילוס, אך כיום נכחד כליל ממצריים. הגומא נזכר פעמים אחדות בתנ"ך; במקרא מוזכר "גומא" תמיד בהקשר למים - בספר שמות, בישעיהו ובאיוב. בספר שמות מדובר על יוכבד ותיבת משה - "ותיקח לו תיבת גומא ותחמרה בחמר ובזפת ותשם בה את הילד". בישעיהו הור מוזכר בקשר להפרחת השממה, ובאיוב כסימן לחוסר מים מתייבש הגומא. מהקנים היבשים עושים מחצלאות. בעבר שמש הפפירוס כחומר גלם עיקרי במצרים לעשיית "נייר כתיבה". את הנייר הכינו מרצועות עלים שכבשו בעודן לחות. במצריים העתיקה שמש הפפירוס גם למאכל, התקנת כלים, נעליים ובנית סירות.

בית הגידול ותפוצה בארץ - לפי הספר האדום: גדל בשולי נחלים ואגמים. בשטחי ביצה נרחבים הוא יוצר אדמת כבול, ועליה הוא מיטיב לגדול. הצמח גדל לפנים בשש גלילות ושרד כיום רק בשלוש. בפלשת נאסף הצמח רק פעם אחת בשנת 1925 ליד פתח-תקוה. אפשר לקשור אתר זה עם אוכלוסיית הירקון, אשר התקיימה עד סוף שנות השבעים של המאה ה-20 במקורות הירקון (משה אגמי). בשרון גדל הפפירוס במקווי-מים רבים - ביצות כברה, חדרה, ברכת בטיח, תל זומרה וברכת יער (עטה). ישנם יבוסים רבים בעשביית ירושלים משנות העשרים ועד שנות השבעים, אולם לאחר מכן שרד רק אתר אחד - שמורת נחל פולג. הוא נמצא גם בתעלת מים ליד תל זומרה (1983) אך לא ברור אם הצמח שם איננו פליט גינה. בשני האתרים הנותרים נספרו בשנת 1995 מספר זעום של גושי צמחים. בעמק עכו נמצא אתר בודד בשנת 1961 ליד עין המפרץ. בבקעת כנרת גדל הצמח בבקעת בית-ציידה, בפארק הירדן, ובאתר מעניין בשפך נחל עמוד (תצפית ב-1991). בעמק החולה שולט גומא הפפירוס בשטח עצום בשמורת החולה, וכן יש אוכלוסיות קטנות באגמון החולה, עין תאו, עין שוח וגשר בנות יעקב.

תפוצה בעולם: זה גומא טרופי, המגיע במזרח התיכון לקצה תפוצתו הצפונית. המין נפוץ

בארצות מזרח אפריקה: סודן, אתיופיה, וארצות אפריקה המשוונית כולל גיניאה וקונגו. הוא גדל גם באי מלטה, בסיציליה ובישראל. מקובל על רוב החוקרים כי לארצות אלה יובא על ידי האדם בתקופה הרומית לצורך ייצור נייר הפפירוס. מציאותו במצרים מסופקת: ב-1882 לא נמצא הפפירוס במצרים, ולכן נעדר מספר הצמחייה החשוב של המזרח התיכון (Boissier, 1882). כך גם בפלורה החדשה של מצרים שפורסמה בשנת 1956 (Tackholm 1956). רק לאחר מאמצי חיפוש רבים נמצא אתר בודד במצרים בשנות השישים של המאה ה-20. האוכלוסיות בעמק החולה הן הצפוניות בעולם.

שמירת טבע : גומא הפפירוס הוא צמח בסכנת הכחדה (מין אדום) בגלל הפגיעה הכללית במקווי-המים בארץ. למעשה הוא נפוץ כיום רק בשמורת החולה. הסיכונים העיקריים להמשך הישרדות האוכלוסיות הם פגיעה במקווי-המים והיותו אטרקטיבי לקטיפה לצורכי גינון ולמטרות אחרות.

גומא הפפירוס. ערגה אלוני ©

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

ציטוט: שמידע א ופולק ג 2015 גומא הפפירוס *Cyperus papyrus* - צמח אדום הפורח
במקווי מים (יולי 2015), "פורחים עכשיו", כתב-עת "כלנית" מספר 2.

=====

